Andor László, Tálas Péter, Valki László
Irak – búcsú a fegyverektől?

Amikor a Zrínyi Kiadó 2004 júniusában bemutatta *Irak – háborúra ítélve* című könyvünket, egy ismeretlen férfi – észlelve, hogy egyetlen jó szavunk sincs az amerikai–brit invázióról – szitkozódva kirohant a teremből. Nem látják, kiabálta, hogy Bush Bagdadban a nyugati civilizációt védi?

Nem, ezt egyáltalán nem így láttuk, éppen ellenkezőleg, úgy véltük, hogy éppen a neokonzervatív washingtoni adminisztráció teljesíti be Huntington elhíresült jóslatát a civilizációk összecsapásáról. És, ami ennél is rosszabb, lerombolja azt a hidegháború utáni új, multipoláris világrendet, amelynek kialakításán eredményesen fáradozott idősebb Bush republikánus, majd Clinton demokrata kormányzata.

A jövőt illetően csöppet sem voltunk bizakodóak. Attól tartottunk, hogy ha George W. Busht 2004 őszén ismét elnökké választják, akkor a világrendet immár tartósan az unipoláris szemlélet fogja meghatározni.

Még nem tudtunk arról, hogy fél évvel a háború kezdete előtt egy fiatal illinoisi szenátor remek beszédet tartott Chicagóban, amelyben határozottan elutasította a tervezett inváziót. A szenátor kerek perec kijelentette, hogy Szaddám Huszein „sem a szomszédjaira, sem az Egyesült Államokra nézve nem jelent azonnali és közvetlen veszélyt", és hogy „a nemzetközi közösséggel együttműködve kordában tartható". A fiatal politikus ezzel komoly éleslátásról és – az akkori, végsőkig hiszterizált légkörben – nem kis politikai bátorságról tett tanúbizonyságot. Az sem tudtuk, hogy később ő lesz az Egyesült Államok elnöke, de amikor az lett, meg voltunk győződve arról, hogy valóban véget fog vetni a háborúnak.

Mindhárman még a rendszerváltozás előtt folytattuk tanulmányainkat, emiatt hajlamosak voltunk a történelem alakulásában valamiféle törvényszerűséget felfedezni. A hidegháború végén azonban még csak nem is sejtettük, hogy mi váltja majd fel a megszűnőben levő bipoláris világrendet. Tisztában voltunk persze azzal, hogy egyetlen szuperhatalomként Amerika rendelkezik a világ legerősebb hadseregével, mivel katonai kiadásai majdnem pontosan annyit tettek ki, mint az összes többi államé együttvéve. Úgy gondoltuk tehát, hogy voltaképpen Amerika döntésén múlik az, hogy milyen „törvényszerűségek" érvényesülnek majd a jövőben. Olyan világrend alakul-e tehát ki, amelyben Washington szabadon érvényesítheti saját vélt vagy valós érdekeit, vagy olyan, amelyben számolnia kell szövetségeseinek céljaival, a többi állam érdekeivel és a környező világ realitásaival.

Fellélegeztünk, amikor azt láttuk, hogy az akkori republikánus kormányzat a két lehetséges döntési variáns közül bölcsen a másodikat választotta. A hatalmas erőfölény tudata ugyan igencsak csábító lehetett az idősebb Bush számára, ő azonban 1991-ben csupán a Biztonsági Tanács felhatalmazásának birtokában, és csak széles körű, európai és arab haderőkből álló koalíció megszervezése után volt hajlandó ellentámadást indítani a Kuvaitot megszállva tartó Szaddám Huszeinnel szemben. Bush nem tűzött ki

az Egyesült Államok elé világmegváltó célokat, hiszen éppen akkor élte át a világ átalakulását. Később az őt követő és a délszláv háborúban való részvételtől kezdetben vonakodó Clinton is csak kifejezetten európai kérésre és ugyancsak BT-felhatalmazással küldött csapatokat Boszniába.

Jóval később derült ki számunkra az, hogy a hidegháború végén Washingtonban könnyen ellenkező előjelű döntés is születhetett volna. 1990-ben olvastuk ugyan Charles Krauthammer *Foreign Affairs*ben megjelent írását – amely szerint Amerika számára eljött a „unipolar moment", és ennek megfelelően kellene kialakítania külpolitikai stratégiáját is –, de nem tulajdonítottunk neki jelentőséget. Később azonban megtudtuk, hogy a neokon publicista korántsem volt magányos fecske. Kiszivárgott, hogy egy titkos tervezőcsoport a Pentagonban már 1989 végén, röviddel a berlini fal leomlása után azt kezdte vizsgálni, hogy a bilaterális rend megszűnése után milyen stratégiát kellene kialakítania az Egyesült Államoknak. A tervezők történetesen ugyanarra a következtetésre jutottak, mint Krauthammer.

Mi lett volna az unipoláris eszme sorsa, ha nem Clinton győz az elnökválasztáson? Nem tudhatjuk. Utólag derült fény arra, hogy a demokrata párti kormányzás idején a neokonok keményen dolgoztak egy új amerikai külpolitikai stratégia elfogadtatásán. Azt hirdették, hogy az Egyesült Államok a nemzetközi színtéren úgyszólván mindent megtehet, amit akar. Kijelentették, hogy az Egyesült Államoknak az új, egypólusú világban, ha érdekei úgy kívánják, nem szabad többé visszariadnia az erő használatától. Szükség esetén fegyvert kell alkalmaznia akár egyoldalúan, saját szövetségeseinek ellenére és bármiféle ENSZ-felhatalmazás nélkül is, nem zárva ki az ellenfélre mérendő megelőző csapást sem.

Mindennek azonban egészen a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokig nem tulajdonítottunk nagyobb jelentőséget, sőt egy ideig még azt követően sem. Természetes reakciónak tekintettük azt, hogy Washington azonnal inváziót indított Afganisztán ellen. Azt azonban nem tudtuk, hogy az Irak elleni invázió is a neokon eszmerendszer integráns részét képezte, és hogy az erről szóló döntést Washingtonban még 2011 őszén meghozták, majd azon nyomban Tony Blairt is felkérték a részvételre, aki erre örömmel vállalkozott. Mi csupán dermedten figyeltük a szeptember 11-re hivatkozó, egyre erősödő háborús propagandakampányt, amelynek érdemben már semmi köze sem volt a Bush által meghirdetett „terrorizmus elleni háborúhoz". Különösen azoknak a megbízható és utóbb valósnak bizonyuló információknak a fényében, amelyek szerint Iraknak – az elnök állításaival ellentétben – nem voltak tömegpusztító fegyverei és terrorista kapcsolatai. Számunkra csak 2002 tavaszán vált világossá az, hogy a Bush-kormányzat voltaképpen már az egypólusú világrend megteremtése mellett döntött.

Ez lett volna a bipoláris rend megszűnésének megkésett, de törvényszerű következménye? Akkoriban nem zártuk ki ezt a lehetőséget, bár tudtuk, hogy George W. Bush és vele a neokonok megválasztása történelmi véletlennek volt az eredménye. Mint emlékezetes, a demokrata párti elnökjelölt, Al Gore félmillióval több szavazatot kapott, mint Bush, a kaliforniai szavazatszámlálással kapcsolatos vitát eldöntve azonban a szövetségi legfelsőbb bíróság mégis 5:4 arányban az utóbbi javára döntött. Hogyan alakult volna a történelem egy fordított arány esetén? Természetesen nem tudhatjuk, arról azonban meg vagyunk győződve, hogy Al Gore más külpolitikai stratégiát választott volna, és semmi esetre sem indított volna inváziót Irak ellen.

Minden valószínűség szerint kordában tudta volna tartani Szaddám Huszeint, nem pusztult volna el 100-150 ezer iraki, nem vált volna menekültté kétmillió ember, és nem vesztette volna az életét 4500 amerikai és 180 brit katona sem. Az Egyesült Államok költségvetése pedig megtakarított volna legalább egytrillió dollárt.

Legfeljebb abban látunk tehát valamilyen törvényszerűséget, hogy a neokonok által óhajtott világrend csak átmenetileg maradt fenn. A világ leggazdagabb országa sem folytathatott büntetlenül hosszú éveken át háborút két olyan országban, amelyben nem hagyományos katonai erőkkel, hanem felkelőkkel kellett megküzdenie. Obamáék felismerték, hogy az Egyesült Államok eljutott teljesítőképességének határára. Felismerték azt is, hogy Amerika ugyan gond nélkül képes haderőt telepíteni a világ bármely pontjára, és képes megnyerni bármilyen háborút – feltéve, ha az csupán a kormányzat elkergetését jelenti –, a posztmodern háborúkat azonban a britekkel együtt sem képes lezárni és fenntartható békét teremteni. (Erre a jelek szerint a britek is rájöttek, mert parlamenti választásokra készülvén két évvel ezelőtt gyorsan elhagyták Irakot.)

Ma már tudjuk, hogy a neokon külpolitikai stratégia középpontjában nem csak az állt, hogy közvetlen amerikai (és brit) katonai és politikai ellenőrzés alá vonják a térséget és annak energiaforrásait. A neokonok egyúttal rendet is szerettek volna teremteni ebben a konfliktusokkal, háborús válságokkal terhelt térségben, egyben elhárítva az Izraelt fenyegető külső veszélyeket is. Példát statuálva pedig figyelmeztetni akarták a renitens államokat, hogy hagyjanak fel tömegpusztító fegyvereik fejlesztésével és a terroristák támogatásával.

Irak lett volna tehát a szeptember 11-e utáni amerikai elrettentési stratégia igazi tesztje. Ám mindössze annyiban volt sikeres, hogy Líbia felhagyott egyes tiltott fegyverek fejlesztésével, Szíria pedig kivonult Libanon keleti részéből. Egyébként azonban a stratégia szinte minden eleme kontraproduktívnak bizonyult. Az amerikai unilateralizmus olyan súlyosan megosztotta a transzatlanti szövetségi rendszert, hogy egy esetleges újabb konfliktusban Washington már nem számíthatott többé Párizs, Berlin vagy Madrid együttműködésére. A tálib kormányzat és Szaddám rendszerének gyors megdöntése után pedig kiderült, hogy az Egyesült Államok csak verbálisan készült fel a nemzetépítésre, így aztán Irak az amerikai és a brit hadsereg asszisztálása mellett vált bukott állammá.

Kontraproduktívvá vált Bush „terrorizmus elleni háborúja” is. 2004 és 2011 között Irakban és Afganisztánban követték el a világ összes terrorcselekményének 45 százalékát, innen került ki a halottak 56 százaléka, a sebesültek 57 százaléka és az összes áldozat 47 százaléka. Ezekben az országokban tehát éppen a Bush-adminisztráció fegyveres fellépése járult hozzá a terrorfenyegetettség fokozódásához.

Ami pedig a megregulázandó országokat illeti, Iránban 2005-ben a szélsőséges nézeteket valló Ahmadinezsad nyerte az elnökválasztást, az ország pedig ismét megindult a regionális nagyhatalommá válás útján. Felgyorsította atomprogramját, közvetlen befolyásra tett szert Irakban és Afganisztánban, támogatta a libanoni Hezbollahot. Szíria, miközben hangosan bírálta az iraki háborút, csendben átengedte határain az odaigyekvő szélsőséges fegyvereseket. 2006-ban pedig a terrorszervezetként jegyzett Hamasz a nyugati demokratikus játékszabályoknak megfelelően nyerte meg a gázai választásokat.

Az amerikaiak a „demokráciaépítésnél” kettősmércét használtak. Nem ismerték el a Hamaszt, támogatták a közel-keleti autoriter rezsimeket, nem beszélve Guantánamóról és Abu Graibról. Mindez még az Egyesült Államokkal szoros szövetségben levő országokban is drasztikusan megnövelte az arab társadalmak Amerika-ellenességét. Ezekben az országokban úgy vélték, hogy a demokrácia terjesztése Washington számára valójában csak ürügy a térség feletti ellenőrzés megszerzésére.

Obamának mintha sikerülne felszámolnia elődjének rettenetes örökségét. Már megválasztása előtt kinyilvánította elkötelezettségét a többpólusú világrend mellett, intenzív, érdemi kapcsolatokat épített ki európai szövetségeseivel, majd nyitott Oroszország és az iszlám világ felé is. A kezdettől fogva multilaterális megoldást keresett a líbiai válság megoldására. Az amerikai légierő ezúttal ENSZ-felhatalmazás birtokában, NATO-keretek között, arab államokkal együttműködve támogatta a Kadhafi-ellenes felkelést. Amennyire csak lehetett, stabilizálta Irakot, és most kivonult onnan. Így figyelmét a neokon hagyatékból már „csak” a változatlanul súlyos afganisztáni helyzet megoldására és a fenyegető iráni nukleáris fejlesztés megállítására kell összpontosítania. Reményeink szerint ellen fog állni a neokonok követelésének, akik magától értetődően egy újabb közép-keleti háború indítását várják tőle, ezúttal Iránban.

(Első közlés: *Népszabadság,* 2011. december 27.)